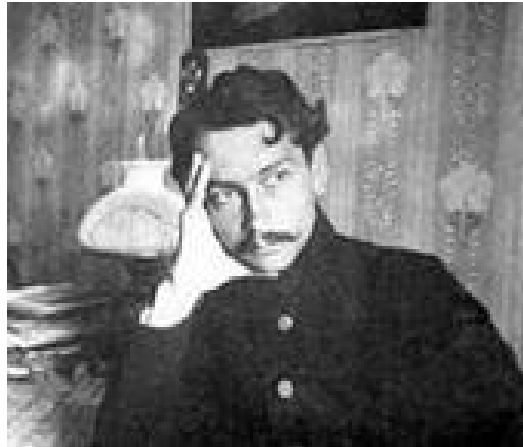


Володимир Свідзінський – повернення із небуття



**« Свідзинський для мене –
найпотрібніший з українських поетів».**

Французький славіст Емануїл РАЙС

Український поет, один з найяскравіших і найтрагічніших геніїв ХХ століття. "Поет мовчання", якого Василь Стус згадував поряд із Гьоте і Рільке, перекладач Арістофана і Овідія, спалений НКВС у 1941 році. Поета називають «внутрішнім емігрантом». Він не був репресований разом з іншими представниками «розстріляного відродження», став членом Спілки письменників, його квиток підписав сам Максим Горький. Проте виразною домінантою творчості є поетика мовчання. Василь Стус називав це «способом шляхетної герметизації власного духу», коли треба «Замкнутися, щоб зберегтися. Змаліти, щоб не помилитися у власній суті. Стати збоку, щоб не бути співучасником...».

Його творчість є феноменом "неканонічної традиційности", «дивовижної свободи вибіркового й ініціативно-творчого опанування духовного спадку, суттєвого розширення... самої сфери спадкоємности» (за Елеонорою Соловей). Людмила Кісельова називає його вірші зразком так званої «семантичної поезики» («як своєрідний "самозахист" мови і як спробу подолання культурою глибокої кризи»).

У 60-х роках, коли багато забутих імен поверталось, Свідзинського ігнорували, згодом таки опублікували деякі вірші, проте про окреме видання не йшлося. Закордоном видали книжку до 90-ліття поета, проте у СРСР видання

вважалося ворожим. Для того, щоб представити ці вірші українському читачеві, професор Василь Яременко зробив фальсифікати рукописів поета – переписані студентами науковця вірші із зарубіжного видання у загальні зошити.

Життєвий та творчий шлях

Володими́р Євті́мович (Юхі́мович) Свідзі́нський народився 26 вересня (8 жовтня за новим стилем) 1885 в селі Маянів Вінницького повіту Подільської губернії, нині Тиврівського району Вінницької області.

Батько Євтим Оксентійович – священник, мати Наталка Прохорівна – попівна. Закінчив 1899 року Тиврівське духовне училище. Навчався в Подільській духовній семінарії в Кам'янці-Подільському. Звільнено 25 серпня 1904 року з четвертого класу на прохання батька, переміщеного на той час до Лянцкоруня. 1906 року (як зазначає в анкетах Свідзінський, за іншими документами – 1907 року) вступив вільним слухачем на економічний відділ Київських вищих комерційних курсів, реорганізованих 1908 року в комерційний інститут. 1912 року в журналі «Українська хата» (№ 1) надруковано перший вірш Свідзінського – «Давно, давно тебе я жду...» 26 січня 1913 року закінчив навчання в інституті, але державних іспитів не складав і тому диплома про вищу освіту не здобув.

Робота (1913–1918)

Повернувся до батька в с. Бабчинці (нині Могилів-Подільського району Вінницької області). На запрошення Подільської земської управи обстежив ткацький промисел: від 1 червня до 15 вересня 1913 об'їхав 16 населених пунктів Могилівського, Гайсинського, Балтського, Проскурівського, Ямпільського, Ольгопільського, Летичівського та Літинського повітів, зібравши відомості про 1607 господарств, що займалися ткацтвом. Нарис Свідзінського «Ткацький промисел» увійшов до книги «Кустарні промисли Подільської губернії» (К., 1916).

У березні 1915 переїжджає до Житомира, працює у Волинській контрольній палаті: спочатку за наймом, від 3 червня 1915 канцелярським служителем, а з жовтня тимчасовим виконувачем обов'язків облікового урядовця. Свідзінського мобілізують до армії, наказом від 23 березня 1916 призначають помічником контролера сьомого класу в управління польового контролю при штабі 7-ої армії, яка 1916 воювала на терені Галичини (Теребовля, Чортків, Бучач, Галич, Станіслав), 1917 – переважно на території Подільської губернії. З осені 1917 до весни 1918 штаб 7-ої армії перебував у Барі. 14 березня 1918 Свідзінського, на його клопотання, відчислено з армії «на місце мирної служби у Волинську контрольну палату», але до Житомира Свідзінський не поїхав. Наказом від 10 червня 1918 його звільнено від служби в палаті.

Кам'янецький період

Свідзінський переїжджає у Кам'янець-Подільський, з жовтня 1918 працює на посаді «редактора української мови» у видавничому відділі Подільської

народної управи. Був вільним слухачем (упродовж п'яти семестрів) історико-філологічного факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету. З встановленням у листопаді 1920 у Кам'янці-Подільському Радянської влади працює редактором у видавничому відділі народної освіти повітвиконкому. У Кам'янці-Подільському Свідзінський друкує у часописі «Освіта» (Кам'янець-Подільський, 1919, № 3) статтю «Народні українські пісні про останню світову війну», у літературно-науковому додатку до газети «Наш шлях» (1920, число 7) – поему «Сон-озеро», у літературно-науковому журналі «Нова думка» (орган студентства Кам'янець-Подільського університету; 1920, № 3; редактор журналу Валер'ян Поліщук) вірші «Знову в душі моїй...» і «Пісенька» («Ой, ліщино густолиста...»). Видавниче товариство «Дністер» 1920 видає перекладений Свідзінським культурно-історичний нарис І. Іванова «Халдеї».

У Кам'янці-Подільському Свідзінський одружився з народною вчителькою Зінаїдою Йосипівною Сулковською (померла 12 липня 1933). 1921 у них народилася донька Мирослава. Від січня 1921 Свідзінський працює архіваріусом у Кам'янець-Подільському університеті (невдовзі – інститут народної освіти). У листопаді 1921 стає завідувачем архівів повітового комітету охорони пам'яток старовини, мистецтва та природи. 1922 в Кам'янець-Подільській філії (утворено в травні 1921) Державного видавництва України виходить перша збірка Свідзінського «Ліричні поезії». Рецензії на збірку надрукували Іван Дніпровський у газеті «Червона правда» (Кам'янець-Подільський, 1922. – № 74; від травня 1921 газету редагував Іван Кулик), Валер'ян Поліщук у журналі «Червоний шлях» (Харків, 1923. – № 2).

25 грудня 1922 Свідзінського призначають архіваріусом, 10 січня 1923 – секретарем новоствореного архівного управління, а від липня 1923 він виконує обов'язки завідувача. 1922 науково-дослідна кафедра історії та економіки Поділля при ІНО залучає Свідзінського до виявлення в архівах і музеях Кам'янця-Подільського графічного матеріалу подільських уніатських метрик, рукописних книг і стародруків. Свідзінський зареєстрував 337 метрик, із них 150 мали високохудожні заставки, літери, орнаменти, малюнки. Кілька випусків видання «Метрики XVIII в.» літографовано в майстерні Кам'янець-Подільського художньо-промислового технікуму імені Сковороди під керівництвом Володимира Гагенмейстера.

З початку 1923 до липня 1925 Свідзінський – аспірант кафедри (підсекція соціальної історії), працює над темами «Селяни приватновласницьких маєтків Поділля в першій половині XIX століття», «Аграрні рухи на Поділлі в XX столітті», пише розвідку «Економічна еволюція господарства селян тарнорудського маєтку», готує доповідь «Боротьба подільських селян із польськими легіонерами в 1918 році» (виголосив у жовтні 1925 на засіданні Кам'янець-Подільського наукового при УАН товариства), бере участь у комплексному (соціально-економічному, географічному, лінгвістичному, мистецтвознавчому) обстеженні села Панівці. 1925 Свідзінський виступає з доповіддю «Події на селах подільських у 1917–1918 роках» на науковому

зібранні Кам'янець-Подільського наукового при Українській академії наук товариства (був його членом – сьомим за порядком вступу).

У зв'язку з реорганізацією Кам'янець-Подільського окружного архівного управління 29 серпня 1925 Свідзінський здає справи новопризначеному завідувачеві Дмитру Прядію, деякий час (формально – до листопада 1925) працює там інспектором.

Харківський період

У жовтні 1925 Свідзінський переїздить до Харкова, де працює літературним редактором у місячнику «Червоний шлях», від листопада 1930 – в газеті політуправління Українського військового округу «Червона армія». У січні – вересні 1932 працює в Техвидаві, потім знову повертається до редакції «Червоного шляху» (від 1936 – «Літературний журнал»). У Харкові сім'я Свідзінського розпалася: дружина з дочкою переїхала до сестри у Вінницю. У Харкові Свідзінський видав другу поетичну збірку «Вересень» (1927). Остання прижиттєва збірка «Поезії» вийшла 1940 у Києві у видавництві «Радянський письменник» (друкувалася у Львові). Готував наступну збірку «Медобір».

Життя Володимира Свідзінського обірвалося трагічно: коли німецькі війська наближалися до Харкова, НКВС арештував тих мешканців, які ще не евакуювалися, представників української інтелігенції. Свідзінський знав, що приречений на арешт, спочатку переховувався у друзів. Але зрештою 27 вересня 1941 року був арештований за звинуваченням в антирадянській агітації. Свідзінського разом із іншими арештантами гнали під конвоем на схід. Недалеко від міста виникла загроза оточення німецькими загонами. Арештантів загнали в сарай, облили бензином і підпалили. Це сталося 18 жовтня 1941 у с. Непокрите.

30 березня 1964 року письменник був реабілітований посмертно за відсутністю складу злочину.

Твори

Перша збірка Свідзінського «Ліричні поезії» була видана 1922, пізніше «Вересень» (1927) і «Поезії» (1940, за редакцією Юрія Яновського). Збережена О. Веретенченком збірка Свідзінського «Медобір» (вірші 1927–1936 й опубліковані в УРСР 1937–1940) видана у Мюнхені 1975.

У перших збірках Свідзінський схилився до символізму, у двох останніх – помітні елементи сюрреалізму у поєднанні з доброю класичною формою. У творчості Свідзінський був далекий від актуальної йому сучасності, що й зумовило негативне ставлення офіційної радянської критики до нього, яка закидала йому перебування «поза часом і простором» і відчуженість його творчості, світовідчуження і світогляду від радянської доби.

Важливе місце у творчості Свідзінського посідають казки за народними чи екзотичними мотивами, а також переклади з античних літератур (Гесіод, Езоп, Овідій, Арістофан) та з французької, німецької, польської та російської поезії.

Микола Бажан так оцінив творчість Свідзінського: «Це – поет неповторний, своєрідний, тонкий. Я маю насолоду від його поезії і думаю, що невдовзі прийде час і на достойне поцінення його творчості критикою і громадськістю» (1973, лист до Андрія Чернишова).

Перекладацтво

У перекладацькому доробку Свідзінського – твори двох античних, староукраїнської та дев'яти національних літератур (швейцарська - Г. Келлер; іспанської - де Вега; грузинської - А. Церетелі, К. Чічінідзе; білоруської - Я. Купала; французької - А. Барбюс, В. Гюго; вірменської - Д. Сасунський; польської - А. Міцкевич, Б. Прус; російської - А. Пушкін, М. Лермонтов, Н. Некрасов, Г. Петніков, Л. Топчій, Г. Литвак, Н. Ушаков, І. Тургенєв, М. Салтиков-Шчедрін, М. Горький, В. Іванов, В. Вішневський; ромської - Ваню Хрустальо). 1939 року в його перекладі окремим виданням вийшли три комедії Арістофана.

Дослідження

Свідзінський також автор кількох цінних наукових розвідок – про народні промисли Подільської губернії (ткацтво та килимарство), про графічне оформлення старовинних уніатських метрик. На жаль, надто мало надій розшукати текст його наукової доповіді «Про події на селах подільських року 1918».

Маловідомі факти

Характер

Свідзінський взагалі був м'якою і дуже толерантною людиною. Яким чином це поєднується з його винятковою твердістю і творчою непоступливістю? Це одна із загадок цієї дивовижної особистості. Він мав твердість і завзятість іти далі, верстати власну путь так, як він її розумів, іти на голос покликання.

Радянська ідентичність

Приклад Свідзінського унікальний тим, що, виявляється, можна було жити в Радянському союзі, писати вірші, бути членом Спілки письменників, мати членський квиток за підписом самого Горького – і при цьому не бути письменником радянським. Але, звичайно, плата за це була досить серйозна і суворя.

Кам'янець-Подільський

У коротку і драматичну пору української державності він жив у Кам'янці-Подільському, який дуже любив, який був насправду його містом, де він почувався найкраще. І цього одного вже було достатньо. Крім того, він був досить необережний, як людина трошки «не від світу цього». Наприклад, в листах він писав про такі речі як голод, що в батька від голоду спухли ноги і на той рік вже не буде до кого приїхати; або про російських поетів Срібного віку.

Донька

Він ростив її сам. Після смерті дружини вона була справді найближчою і найдорожчою людиною для нього.

Друзі

У Свідзінського були друзі – сестри Пилинські, одна з них була дружиною письменника Івана Дніпровського. Він дуже любив їхній дім, дуже з ними приятелював – безпритульний і безталанний, він знаходив там затишок і тепло. Вони дуже йому співчували і хотіли допомогти, і щиро радили писати щось про сучасність, щоб критика не так дратувалася. А він нітився і відповідав що це неможливо – бо вірші пишуться самі собою, він їх тільки записує, вони «приходять». Після цього сестри більше не дошкуляли йому порадами – бо справді, допомогти йому було неможливо, і, може, найкраще він розумів це сам.

Смерть

Загинув він дуже страшно. Коли німецькі війська впритул наблизилися до Харкова, сотні тисяч людей хотіли евакуюватися, і не мали такої можливості. При цьому карні органи ретельно відстежували тих, хто міг, на їхню думку, чекати на прихід німців. Свідзінський як член Спілки письменників мав евакуаційний талон, але він не квапився. Незадовго до цього він фактично позбувся роботи – редакція журналу, де він працював багато років, мусила, як це тоді казали, «відмежуватися» від поета, який накликав на себе громи і блискавки критики. І їхати з донькою в безвість, в невідомість він не міг. Але все вирішилося саме собою – донька їхати не хотіла, а він не міг наполягати.

Коли німці підійшли достатньо близько до Харкова і місто було охоплено панікою, Свідзінського заарештували. Коли ж окупація стала вже невідворотною, почалися – тоді ще не було цього слова, але воно якось мимоволі спадає на думку – «зачистки». Політичних в'язнів просто знищували. У зв'язку з поетом Олександром Введенським, що жив у Харкові, було відомо, що одних відправили поїздом – Введенський помер дорогою, тіла позбулися на одній маленькій станції. З Свідзінським було інакше – його етап відправили пішки, під конвоєм на Схід. Але неподалік стався прорив німецької танкової колони – на цей випадок існував наказ для конвою просто знищити в'язнів. Їм сказали набрати соломи зі скирти, ніби для ночівлі, загнали в якусь покинуту будівлю типу корівника, замкнули і підпалили...

Поезія – це містика. І її здатність прозирати майбутнє – це річ досить відома і навіть тривіальна. Але все-таки це вражає кожного, хто відкриває для себе історію цього поета.

Якось так сталося, що про цю жахливу історію стало відомо ще тоді. Про це писала українська харківська газета, яку видавали німці – вона називалася «Нова Україна» – а також подібна львівська газета. Тобто утаїти зовсім цю історію не вдалося.

Коли Свідзінський перестав друкуватися, він продовжував писати, і під кінець життя сформував два великі рукописи: один з назвою «Медобір», другий – без назви. Це були дуже ретельно укладені книжки, вони нагадували традицію ХІХ століття, коли поетична збірка сама по собі була не механічним з'єднанням віршів, а досконалим витвором, де внутрішні структурні зв'язки, перегук творів, їхня взаємодія мали колосальне значення.

Замовчування

Попри те, що Свідзінський тримався аутсайдером, внутрішнім емігрантом, людиною, дистанційованою від тодішнього літературного життя – і цим уже накликав на себе підозру – він мав коло шанувальників серед сучасників, які належно оцінювали його талант і його твори. У Свідзінського були публікації в журналах, було чимало сучасників, які надто добре його знали – і за цих обставин було здійснено заборону на ім'я, замкнено ці три крихітні книжечки, що вийшли за його життя, у спецхрані. З тисячного тиражу його першої збірки ліричної поезії збереглося на сьогодні тільки два примірники. Небагато й інших: «Вересень» – чотири-п'ять примірників, остання збірка 40-го року, що спричинила скандал у літературних колах – трошечки більше.

Шістдесятники

Існує такий закон: подібна дія неодмінно викликає протидію. І особливо Свідзінського любили і знали дисиденти-шістдесятники. Для них він був справді знаковою постаттю, свідченням того, як багато ми не знаємо, а також – дорогоцінної здатності культури до спротиву нищенню; її здатності до самозбереження і самовідродження. І ось ця дивовижна історія тривалої відсутності поета і його повернення – вона саме тим значуща і прекрасна.

Книги

Третьої книжки Свідзінського, збірки «Поезії», що викликала такий резонанс, не було б, якби на цьому дуже не наполягали – і Юрій Яновський, і тодішні молоді поети – Ігор Муратов, Василь Боровий, які обожнювали Свідзінського. Вони добре усвідомлювали, якої проби це поет, і умовили його видати після тривалої перерви цю книжечку. Це спричинило скандал, тому що – уявіть собі: 1940 рік, кого не змолоти жорна репресій, той уже так припишк, так зачאיвся... і раптом з'являється книжечка, яка нагадує усім, чим насправді є і має бути поезія, на відміну від отієї римованої продукції, яка під цією назвою, профануючи її, була якимось симулякром поезії.

Його рукописи збереглися. Вони перетривали усе це лихоліття. Частина рукописної спадщини поета потрапила за кордон у вигляді машинопису невиданих поезій. Були також ті сакраментальні зошити в цератових обгортках, які згадує Смолич – більшість з них теж збереглася, вони залишалися у доньки поета.

Повернення

Поезії Свідзінського почали потрошку друкувати за кордоном в українській емігрантській пресі, потім – в українській газеті «Час» у Німеччині. Там була велика добірка з дванадцяти поезій. На основі цих публікацій, поезії включались до антологій української поезії, що виходили на Заході. Нарешті зібравши те, що пішло у друк, і на основі тих прижиттєвих книжечок, які теж комусь пощастило вивезти, – вони були компактні, малесенькі – було складено велику добірку, що увійшла до антології Юрія Лавриненка «Розстріляне Відродження».

До 90-ліття Свідзінського його вже почали пригадувати і друкувати в Україні. Все це йшло з великим скрипом, і тут теж є момент якоїсь загадки – чому навіть тоді, коли вже почалися процеси реабілітації, повернення, відновлення справжньої літературної мапи, особливий спротив викликала ця постать і це ім'я? Тут спрацьовує цікавий момент для психолога – підсвідоме відчуття якоїсь особливої чужорідності саме цієї людини, її особливого тихого спротиву – тихого, але затятого. Те, що називалося класовою ненавистю і культивувалося – спрацьовувало рефлексивно...

Врешті-решт публікації Свідзінського, котрі постійно тривали – то у кварталнику «Поезія», то в журналі «Прапор», редакцію якого після цього піддали жорсткому розгону – утворили таку критичну масу, що робити далі вигляд, ніби цього поета не існує, стало неможливо. Дуже багато поетичних імен повернулося після тривалої відсутності в чотиритомній антології початку 60-х років – це була бомба, переворот в літературній історії. Але Свідзінського там не було. Наступного року вийшла книжечка збірна – там вже вперше була і його добірка, але лише про нього одного не було навіть скупенької біографічної довідки.

Останнє, найбільш повне на сьогодні, видання творів Свідзінського – двотомник, що вийшов 2004 року.

Прочитайте про В.Свідзінського:

- Борзенко О. І. Поезія Володимира Свідзінського в аспекті ідейно-художніх пошуків українського модернізму / О. І. Борзенко // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філологічні науки / [редкол.: Є. І. Сохацька (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : ПП Заріцький, 2006. – Вип. 13. – С. 231–236.
- Горбатюк В. **“Явись мені, коханий саде мій”** / В.Горбатюк // Свідзінський В. “Там, на рідній межі...” / В.Свідзінський. – Хмельницький, 2015. – С. 3-16.
- Василевський М. **Володимир Свідзінський повертається. До Кам'янця, України і світу** / М.Василевський // Подільські вісті. – 2006. – 7 листоп

- Горбатюк В. **“...І в полум'я знову вернуса”** : до 120-річчя В.Свідзінського – укр. поета, сина Поділля / В.Горбатюк // Подільські вісті. – 2005. – 11 жовт.
- Горбатюк В. **“В полум'ї був спервовіку і в полум'я знову вернуса...”** / В.Горбатюк // Літературна Україна. – 2013. – 10 жовт. – С. 15.
- Горбатюк В. **“Землі ласкавої куточок милий!”** : дні В.Свідзінського на Хмельниччині / В.Горбатюк // Літературна Україна. – 2011. – 10 листоп.
- Горбатюк В. **“Найпрекрасніша з квіток саду”** : В.Свідзінський – син Поділля / В.Горбатюк // Подільські вісті. – 2004. – 22 лют.
- Горбатюк В. **Смерть у полум'ї** : видатний поет В.Свідзінський загинув 65 років тому / В.Горбатюк // Подільський кур'єр. – 2006. – № 41.
- Горбатюк В. **“Там, на рідній межі...”** : на Хмельниччині відбулися заходи, присвячені 125-річному ювілеєві В.Свідзінського / В.Горбатюк // Літературна Україна. – 2010. – 11 листоп.
- Гостинна Д. **Володимир Свідзінський: “Три радості у мене неодіймані: самотність. Труд. Мовчання”** / Д.Гостинна // Подільські вісті. – 2010. – 5 листоп.
- Гостинна Д. **Елеонора Соловей: Поезії Свідзінського давали духовну силу протистояти тоталітарній системі** / Д.Гостинна // Подільські вісті. – 2010. – 24
- **Літературно-критичні матеріали** [про В.Свідзінського] // Свідзінський В. Вибрані твори / В.Свідзінський ; упоряд. Е.Соловей. – Київ, 2011. – С. 309-384.
 - ◆ Соловей Е. **Поет, якого ми могли втратити зовсім** / Е.Соловей // Свідзінський В. Вибрані твори / В.Свідзінський ; упоряд. Е.Соловей. – Київ, 2011.
- Кудлей О. П. До питання романтичної міфотворчої концепції світу й образу поета в художній творчості Тараса Шевченка та Володимира Свідзінського / О. П. Кудлей // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філологічні науки / [редкол.: Є. І. Сохацька (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : ПП Заріцький, 2006. – Вип.

13. – С. 260–263. – С. 5-22.

♦ Соловей Е. **“Самотність, труд, навчання”** / Е.Соловей // Свідзінський В. Тай-зілля : збірка поезій / В.Свідзінський. – Кам'янець-Подільський, 2015. – С. 5-28.

- Рубан Я. Г. Просторові та часові образи у поезії Володимира Свідзінського та Богдана-Ігоря Антонича / Я. Г. Рубан // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філологічні науки / [редкол.: Є. І. Сохацька (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : ПП Заріцький, 2006. – Вип. 13. – С. 263–270.

* Жуйкова М. **Знайдено помешкання Володимира Свідзінського у Кам'янці-Подільському** / М.Жуйкова // Проскурів. – 2003. – 8 серп.

♦ Ловець невидимого і неможливого // Слово Просвіти. – 2012. – № 23.

♦ Малюта І. **В дорозі до Свідзинського** / І.Малюта // Літературна Україна. – 2016. – 20 жовт. – С. 7, 15.

♦ Малюта І. **З іменем поета** / І.Малюта // Культура і життя. – 2016. – 25 листоп. – С. 22.

♦ Назаренко Є. **Подільські адреси Володимира Свідзінського** / Є.Назаренко // Проскурів. – 2001. – 19 жовт.

♦ Пастухова А.С. **Лірика В.Свідзинського Кам'янець-Подільського періоду творчості** / А.С.Пастухова // Матеріали ІХ-ої Подільської історико-красознавчої конференції. – Хмельницький, 1995. – С. 325-326.

